

УДК 930.2(477+100)

Ярослав Калакура

**МЕТОДОЛОГІЧНІ НОТАТКИ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ
І ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ, ЗАРУБІЖНОЇ
ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

У статті викладено низку методологічних проблем, пов'язаних із парадигмою глобальної історії і новим розумінням у цьому контексті діалектики взаємопроникнення вітчизняної, зарубіжної та світової історії, необхідністю адекватного реагування у науково-дослідній та навчально-педагогічній діяльності на нові виклики сучасних глобалізаційних процесів.

Ключові слова: методологія, історіографія, історіософія, глобальна історія, українська історія, Україна і світ, історія зарубіжних країн, всесвітня історія.

У новітній історіософії, українській і зарубіжній історіографіях поряд з концептом “світова”, досить велике поширення дістали поняття “глобальна” та “транснаціональна” історія. Вони близькі за змістом, однак не тотожні, оскільки кожному з цих понять властиві свої пріоритети у визначенні предмета та об’єктів дослідження. До того ж, теоретики міжнародних відносин вказують на істотну різницю між такими термінами як “міжнародна політика”, “світова політика” “транснаціональна політика” та “глобальна політика”, які безпосередньо стосуються глобальної та транснаціональної історій. Хоч ідея глобального розвитку людства має давнє коріння, а його наукове осмислення започаткував у середині ХХ ст. видатний французький історик, один із лідерів відомої школи “Анналів” Фернан Бродель [1], однак його нинішня актуалізація стала відповіддю істориків, філософів, соціологів, економістів, політологів та інших представників гуманітаристики на виклики, зумовлені динамікою світової геополітики, сучасних інформаційних, інтеграційних та глобалізаційних процесів. Деякі прихильники глобальної історії (Д. Рітцер, К. Омае, О. Файт, Д. Хелд та ін.) претендують на створення принципово нової моделі “універсальної історії”, “історії без державних кордонів”, розглядають її як “альтернативу національних історій”.

Парадигма глобальної історії не оминула українську історіографію, вона диктує необхідність пошуку нових підходів до проблеми взаємозв’язків і взаємопроникнення української історії, історії зарубіжних країн та всесвітньої історії як із погляду загальної теорії і методології історичної науки, так й історичної дидактики. Актуальність означеної проблеми зумовлюється низкою факторів. По-перше, в умовах глобалізації сучасного світу, інтенсивних інтеграційних та комунікаційних процесів помітно змінюються підходи до створення наративів національної, зарубіжної і всесвітньої історії, нового характеру набуває саме історіюписання, про що недавно йшла мова на ІХ методологічному семінарі “Глобальна історія, національні наративи та професія історика з перспективи теорії й практики”, який відбувся в жовні 2017 р. в Інституті історії України НАН України. З поміж інших тем говорилося, зокрема в доповіді автора цієї статті, про необхідність корекції пріоритетів у співвідношенні української і зарубіжної історіографій на шляху їх взаємопроникнення та інтеграції у світову.

По-друге, глобалізація ставить нові вимоги до модернізації викладання історичних дисциплін, до історичної освіти і самої підготовки професійних істориків. Як відомо, ще з середини 90-х рр. ХХ ст. у низці університетів Великої

Британії, а відтак інших країн Європи і США почали з'являтися освітні програми, у тому числі магістерські та аспірантські, з глобальної історії з акцентом на переорієнтацію з європоцентризму на міжконтиненталізм. У процесі реформування української системи освіти, її наукового сегменту, яке корелюється реалізацією законів про освіту і про вищу освіту, ухвалених Верховною Радою України, не можна ігнорувати або не помічати цих інновацій [2]. Мова йде про інноваційну спрямованість діяльності усіх ланок освіти, про необхідність дедалі ширшого запровадження інтеграційних та синтезуючих курсів з метою формування творчої особистості, прищеплення їй історичних компетентностей з урахуванням надбань зарубіжної історіографії, власного досвіду, специфіки фаху спеціаліста, його конкурентоспроможності в умовах відкритого інформаційного суспільства і міжнародного співробітництва. При цьому масо враховувати і потужний антиглобалістський рух, його суспільний резонанс. Ось чому підвищення уваги до осмислення світового історичного процесу, його глобальних явищ аж ніяк не повинно зашкодити вивченню національної історії. У цьому зв'язку викликають занепокоєння спроби деяких керівників вишів і факультетів скоротити обсяг вивчення історії України, а то й вилучити цей предмет із навчально-освітніх програм взагалі.

І, по-третє, проблема глобальної і національної історії має також історіографічний вимір, на який звернули увагу Г. Іггерс та Е. Ван у книзі, присвяченій модернізації та глобалізації в історіографії кінця XVIII – початку XXI ст. [3]. Помітне місце вона посіла і на сторінках міжнародного журналу – “Journal of Global History”, навколо якого об'єднуються прихильники цього напрямку. Екстраполюючи модернізаційні ідеї на українську історіографію, не важко помітити, що завдяки давній традиції, закладеній зусиллями істориків діаспори і розвинутій сучасними науковцями материкової України, їх контактами із світом, вона дедалі більше глобалізується і знаходить пізнаване місце у світовому історіографічному просторі, тобто втілюються “чужацькі думки” М. Драгоманова про участь українських науковців у європейській історичній науці [4]. Водночас українська історіографія багато в чому залишається пострадянською, помітно відірваною від нових тенденцій розвитку західної історичної думки.

Зазначені, та інші фактори висувають означену статтю на передній план методологічних засад історичної науки та історичної дидактики.

Мета пропонованої статті полягає у тому, щоб, з одного боку, з'ясувати низку методологічних питань, які постали перед академічними дослідниками та викладачами вишів стосовно забезпечення на практиці в науково-дослідній та педагогічній діяльності оптимального співвідношення і взаємопроникнення вітчизняної, зарубіжної та світової історії на тлі глобалізаційних процесів, а з другого, застерегти від можливих негативних явищ, породжуваних спрощеним підходом до глобальної історії, різного роду маніпуляціями навколо неї.

Перед тим, як безпосередньо перейти до розгляду методологічних засад взаємозв'язку української, зарубіжної та світової історії, вважаємо доцільним висловити принаймні кілька попередніх застережень. Перше. Мова йде про одну із найдавніших традицій української історіографії, яка започаткована “Літописом Руським” і “Повістю минулих літ”, акцентами їх авторів не тільки на внутрішню історію Київської і Галицько-Волинської держав, але й на міжнародні зв'язки їх правителів і укладання ними договорів з Візантією, Угорщиною, Польшею, Німеччиною, Францією та іншими державами. Ця традиція була підхлплена козацькими літописцями, зокрема, Григорієм Грабянкою і Самійлом Величком, які наводять відомості про події в Польщі, Угорщині, Молдові, Туреччині, Кримському ханстві та Московії. Вона проглядається в “Історії Русів”, у студіях О. Рубана, Я. та О. Марковичів, М. Рігельмана та ін. Праці В. Антоновича,

М. Грушевського, Д. Дорошенка, М. Драгоманова, І. Крип'якевича, А. Кримського, І. Франка, а ще більшою мірою сучасні дослідження проникнуті парадигмою того, що українська історія невід'ємна частина світової історії. Тут доречно згадати принципову позицію одного з фундаторів української національної історіографії, видатного історика і політичного діяча Михайла Грушевського щодо осмислення цілісності української історії як сегмента світової. Саме він паралельно зі створенням багатотомної "Історії України-Руси" підготував і в 1919 р. оприлюднив у двох книгах "Всесвітню історію в короткому викладі", наголошуючи, що національну історію можна досягнути лише в контексті світового історичного процесу [5]. Ця важлива праця була лише першою спробою викласти українське бачення зарубіжної історії, однак по-справжньому українська версія всесвітньої історії ні тоді, ні тим більше в советські часи з відомих причин не могла бути створена, а за великим рахунком її немає й сьогодні. Головною перепоною тут є панівне становище у світовому історіографічному полі версій, насаджуваних представниками так званих домінуючих націй, а в нашому випадку – російської.

Друге. Над нами все ще тяжіє не тільки певний синдром комунізації, але й колонізації української історії, рабської свідомості. Хоча Україна формально не була колонією, але не менше 10 поколінь українців жили у чужих державах, їм нав'язувалась чужа історія, або їх привчали дивитись на свою історію чужими очима. До того ж більше половини сьогоднішнього дорослого населення України формувалось на советських стереотипах, методології партійно-класового і формаційного трактування історії. Йому прищеплювалась уява, ніби українці й росіяни мало не один народ, що у нас одна мета і спільні вороги. Чимало носіїв совкової свідомості й досі, навіть в умовах путінської війни проти України, залишаються в полоні російської пропаганди, не сприймають українські, тим більше західні цінності.

Третє. Означена проблема вже має власну історіографію, включаючи новітні праці Л. Алексієвця, М. Алексієвця, С. Віднянського, Я. Грицака, Л. Зашкільняка, І. Колесник, А. Кудряченка, В. Потульницького та ін. [6]. До цього переліку можна додати кілька праць і автора цієї статті [7]. Однак, це не означає, що вона не потребує подальшого дослідження, особливо з погляду нинішніх дискусій на тлі парадигми глобальної історії.

Нарешті, є ще одне, не менш важливе дидактичне питання, недавно порушене у соціальних мережах проректором НУ "Острозька академія" проф. Петром Кралюком у зв'язку з 9-ою статтею "Закону про освіту": яку історію і за якими підручниками маємо викладати у школах або класах національних меншин. Якщо історію України, то в ній обмаль знань про вірмен, угорців, словаків, румун, припонтійських греків, євреїв, німців, трохи більше про росіян, білорусів, молдаван і поляків. Якщо вивчати історію країн, походження наших національних меншин за підручниками їх історичної батьківщини, наприклад Росії, то можна собі уявити, які будуть знання в українських росіян про історію України, адже вона або замовчується, або фальсифікується і спотворюється. Маємо не мало прикладів, коли навіть наші сусіди часом не помічають українців на Закарпатті, Буковині, Бессарабії, в Криму. Який висновок? Мають бути підготовлені спеціальні підручники і це наше завдання українських істориків.

Історики, які займаються методологією історичного пізнання, зокрема Л. Зашкільняк, І. Колесник, В. Масненко, В. Потульницький, О. Сухий, О. Удод, Н. Яковенко та ін., включаючи й автора цієї статті, сходяться на тому, що для з'ясування співвідношення вітчизняної, зарубіжної і світової історії не потрібна якась окрема, особлива методологія. Тут важливо не збитися з уже ustalених наукових засад історизму, науковості, системного і об'єктивного підходу, не проігнорувати жоден із дослідницьких методів, і, звичайно, опанувати

методологію цивілізаційного осмислення історичного процесу та синергетичного підходу до нього. Не можна обійтись і без ідей морфології історії, її циклічності і цивілізаційної теорії Освальда Шпенглера та Арнольда Тойнбі. Нехай читачі не сприймуть як нескромність, але в такій спробі розглянути українську історію, українську культуру і українську ментальність у контексті світової історії на основі цивілізаційного підходу взяв участь і автор цих рядків разом зі своїми колегами у кількох працях останніх років [8]. Науковці керувалися наступною точкою зору: Україна представляє собою регіональну цивілізацію, тісно пов'язану зі світовими цивілізаціями. Її можна розглядати як історично сформовану на власному ґрунті спільність людей і об'єктивно існуючу реальність, що представляє собою сукупність нації і суспільства, взаємодію його політичної організації, духовних і матеріальних цінностей, створених різними поколіннями українського народу упродовж більш як тисячолітньої безперервної історії - від найдавніших часів до сучасності. У ній органічно переплітаються самотність українського народу, його мови, ментальності й культурно-духовні цінності, дивовижна краса природи, створюючи разом унікальне поєднання людини і середовища, рідкісний культурно-геополітичний простір [9]. Така інтерпретація української цивілізації дозволяє глибше осягнути проблему "Україна, Європа, Світ", якій, до речі, пильну увагу упродовж багатьох років приділяє Міжнародний науковий збірник під такою ж назвою і його редактор, професор Леся Алексієвець, справедливо наголошуючи, що "історія вбирає краплинами життєписи кожного і віддзеркалює океаном дійсності" [10].

Повертаючись до означеної теми статті, тобто до методології взаємозв'язку і взаємопроникнення української та зарубіжної і світової історії у контексті сучасних глобалізаційних процесів, вважаємо за доцільне, насамперед, з'ясувати, як парадигма глобальної історії відображена на трактуванні цих концептів. На жаль, навіть у найновіших наших термінологічних довідниках відсутні дефініції таких понять як "всесвітня історія" та "історія України". Правда, у статті "Предмет історичної науки", вміщеній в термінологічно-понятійному довіднику 2014 р., зазначається, що предметом всесвітньої історії є закономірності історичного розвитку всього людства у просторових і часових межах та в контексті глобальних тенденцій цілісності світу. Предметом історії України виступають провідні тенденції етногенезу українського народу, його діяльності в усіх сферах суспільного, державно-політичного, соціально-економічного й духовного життя на всіх етапах історичного розвитку [11, с. 515].

Оскільки науки, їх окремі галузі та дисципліни, відрізняються одна від одної предметом пізнання, то відповідно треба й шукати відповідь на питання: що таке українська історія або історія України і що таке зарубіжна та всесвітня історія? Спираючись на вже існуючі визначення, і враховуючи глобалізаційний аспект цих термінів, можна запропонувати наступне їх розуміння: Українська історія – це невід'ємна складова світової історичної науки, яка досліджує і вивчає у тісному взаємозв'язку із зовнішнім світом закономірності та особливості багатовікового і багатогранного процесу формування українського народу, його етнічної території, ідентичності, соціально-економічного, суспільно-політичного, національно-державницького та культурно-духовного життя. Вона включає й історію інших великих етнічних груп, які проживають на теренах України і є її громадянами.

Не претендуючи на досконалість цього визначення, оскільки будь-які дефініції мають умовний характер, все ж вважаємо коректним звернути увагу на деяку новизну його змістовного наповнення. У ньому зроблено акцент на предмет вивчення, тобто на безперервність, тяглість і цілісність історії українського народу та інших етнічних груп, які проживають на українських етнічних землях; на зв'язок із зовнішнім світом і взаємодію з іншими народами,

тобто на українське бачення і адекватне осмислення зарубіжної і всесвітньої історії. Принагідно зазначимо, що деякі зарубіжні історики українського походження, зокрема, П. Р. Магочій, виходячи з концепції мультикультуралізму, критично ставляться до національних гранднартивів, зокрема до поняття “історія українського народу”, яке, мовляв, ущемляє історію неукраїнців на землях України [12].

На нашу думку, в межах методології проблеми варто розмежовувати і українські версії зарубіжної та всесвітньої історії, оскільки перша, як галузь історичної науки, має своїм завданням досліджувати і вивчати з погляду України історію зарубіжних країн як окремих, наприклад, Литви, Польщі, Чехії, Словаччини, так і певних груп або регіонів, скажімо, Центральної, Східної і Західної Європи, країн Америки, Азії, Африки і т. д. Натомість, всесвітня історія, як розділ історичної науки чи галузь історичних знань, досліджує і вивчає історію світового людства в цілому, загальні закономірності історичного розвитку всіх народів земної кулі, включаючи й український, їх взаємозв'язків, у межах ustalених хронологічних періодів, від найдавніших часів до сучасності. Тут буде доречним застерегти від механічного застосування в українських реаліях російської кальки “загальна” в перекладі з “общая”, “всеобщая история” позаяк цей термін може мати спекулятивний і маніпуляційний характер з акцентом на спільну історію, наприклад, народів Росії, народів СРСР, що було характерним для радянської історіографії. Путінські ідеологи досить широко використовують цей концепт для пропаганди так званого “духовного родства”, “спільного коріння”, “спільних цінностей”, “спільних перемог”, “спільних ворогів”.

Чи є досконалыми наведені дефініції? Звичайно, ні! Їх недолік полягає в тому, що вони все ж недостатньо враховують перехід від класичної історіософії до посткласичної, від моністичного до плюралістичного розуміння історії, від її лінійно-поступального вектору до наукоцентричного. Недостатньо враховується механізм взаємодії предметів дослідження цих трьох концептів, а він може бути досягнутий лише на основі діалектики цілого (загального) і частини (окремого), на яку вказували ще Аристотель і Платон. До речі, йдеться про категорії, без яких неможливо застосувати системний підхід до історичного процесу. У нашому випадку в якості цілого (загального) виступає всесвітня історія, а зарубіжна та українська історія є, відповідно, частиною. Цілісність стосовно частини можуть мати й зарубіжна та українська історія, наприклад, у межах історії України нерідко виокремлюють історію Криму, Донбасу, Подніпров'я, Галичини, Поділля, Закарпаття тощо, або в рамках історії Австрії, Литви, Польщі, Росії, Туреччини, Угорщини, Чехії та ін. країн розглядається український сегмент певного хронологічного періоду.

Однак, цілісність історії України, Європи, світу аж ніяк не означає, що мова йде про арифметичну суму історії окремих країн, які утворюють всесвітню чи зарубіжну історію як нову систему. З погляду законів філософії, у загальному завжди присутні елементи окремого, а в кожному окремому проглядаються ознаки загального. Осягаючи цілісність всесвітньої історії, дослідник має знайти місце в ній української історії. Саме в цій ділянці й виникають проблеми, які потребують методологічного прояснення і відповідного аналізу наявних історичних нартивів наукового і навчального характеру. Дискусійним тут виступають критерії визначення величини, скажімо, української складової у світовій та зарубіжній історії, і навпаки.

Якщо під цим кутом зору розглянути створені українськими істориками за останнє десятиріччя наукові праці й навчальні посібники з історії України, сусідніх країн – Польщі, Росії, Угорщини, країн Центральної і Західної Європи, Азії і Африки, Південної і Північної Америки, і, нарешті, всесвітньої історії, то,

на жаль, ми не зможемо вивести якісь усталені, умовно кажучи, квоти на присутність у них відповідних сегментів загального і окремого. Тут, як кажуть, хто в ліс, хто по дрова. Відчувається також методологічна слабкість, зокрема брак синергетичного і структурно-системного підходу, порівняльного аналізу, недосконалість моделей спільної періодизації вітчизняної та світової історії. Останнє заслуговує окремого розгляду. Сучасне наукознавство трактує періодизацію як раціональний і науково обґрунтований поділ історичного процесу на епохи, періоди, етапи, які мають спільні ознаки і відрізняються між собою певними особливостями розвитку, з метою поглибленого вивчення об'єктів пізнання. Основу періодизації як дослідницького методу становлять певні критерії або правила, які служать мотивацією виділення у світовій історії, в історії окремих регіонів, країн, у тому числі й України, спільних епох, періодів, етапів. Як відомо, в радянську добу панівною була марксистська періодизація, яка, хоч і успадкувала поділ всесвітньої історії, включаючи й українську, на доісторичну, стародавню, середньовікову, нову та новітню, але обґрунтовувала його єдиним принципом – закономірностями революційної зміни суспільно-економічних формацій, виокремлюючи відповідно первіснообщинний, рабовласницький, феодальний, капіталістичний і комуністичний суспільний лад. Така періодизація доповнювалась партійно-класовим підходом до історичного процесу і мала в своїй основі лінійний вектор, визнаючи перехід від нижчої до вищої фази революційним шляхом.

Новітня історіографія надає перевагу цивілізаційній та модернізаційній моделям періодизації, в основу яких покладена категорія “цивілізація” як модель соціокультурної організації суспільства на певному етапі історичного процесу. При цьому прибічники модернізаційного підходу поділяють всесвітню історію на традиційне аграрне, модерне індустріальне і постіндустріальне суспільство. Цілком природно, що ці підходи мають враховуватись в українській історіографії при створенні праць як із вітчизняної так і всесвітньої історії, віддаючи пріоритет найбільш поширеній в Європі шестичленній періодизації: прадавня, давня, середньовічна, ранній новий час, модерна доба і новітня епоха [13, с. 483–484].

Між тим, пріоритетне місце тут посідає змістовне наповнення кожної історичної доби, його світоглядна спрямованість. Ознайомлення із підручниками із національної і всесвітньої історії, створеними в Литві, Польщі, Росії, Словаччині та ін., дає підстави стверджувати, що всі вони проникнуті націоналізмом, тобто національним способом розуміння історії. І це в той час, коли дехто закликає нас до деполітизації, денационалізації та деідеологізації української історії, вбачаючи “ідеологічні дефекти” національної історії в тому, що вона, мовляв, “виступає формою ідеології, покликаною легітимізувати існування національних держав...” [14]. Іншими словами, маємо пам'ятати, що в умовах, коли, на відміну від західноєвропейських країн, процес утвердження української ідентичності, започаткований на державному рівні Українською революцією 1917–1921 рр., не завершився, оскільки був перерваний більшовицько-російською окупацією українських земель та переорієнтацію на так звану радянську ідентичність, такі заклики є передчасними. Крім того, цей процес всіяко гальмується і в сучасних умовах, коли триває відкрита російська агресія і окупація частини території України, коли агенти впливу “руського міра” знаходяться мало не в усіх сферах суспільного життя, включаючи інформаційну, наукову, освітянську, культурно-мистецьку та ін. Ми є свідками того, що навіть після Революції гідності продовжують діяти українофобські сили, які демонструють вороже ставлення до української справи і становлять загрозу для нашої держави. Ось чому сьогодні, як ніколи раніше, зростає роль правдивого історичного знання, історичної свідомості в ідентифікаційному процесі, забезпечення їх україноцентричної спрямованості. У цьому й наша данина

пам'яті про мільйонні жертви українського національно-визвольного і державницького руху, про Євромайдан, про лицарів Небесної сотні, про героїв АТО.

Тут варто застерегти, що україноцентризм вітчизняної історії не тотожний з націоналізмом у його советському трактуванні. Україноцентризм не веде до вивищення української нації і її історії над іншими, він не має нічого спільного з ксенофобією. Україноцентризм виходить з громадянського трактування української політичної нації, яку складають всі громадяни України, незалежно від національності й віросповідання, які, перефразовуючи відомі слова М. Грушевського, люблять Україну і працюють для її добра і розквіту. Таке розуміння україноцентризму має стати лейтмотивом наукових студій і системи історичної освіти в загальноосвітній та вищій школі.

Акцент на україноцентризм аж ніяк не означає повернення до “відрубності” української історії, адже з відновленням незалежності України, її інтеграцією у світовий простір, збанкрутіла спроба деяких “теоретиків” віднести українців до “неісторичних народів”, тобто до так званих “недержавних”, триває міжнародне визнання українства як світового феномену. За таких умов неухильно зростає роль компаративістики в осягненні історичної складової світових інтеграційних та глобалізаційних процесів, окреслення місця і ролі в них українського чинника. У цьому зв'язку видається доцільним нагадати про досвід запровадження у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка інтегрованої навчальної дисципліни “Україна в контексті світової історії”. Як зазначала один із ініціаторів і розробників програми цього курсу проф. Т. В. Орлова на сторінках Міжнародного наукового збірника “Україна–Європа–Світ”, нині на карті світу нараховується понад 200 держав, кожна з яких, у том у числі й Україна, має своє минуле, історію, культуру, свої традиції, але їх народи об'єднують глобальні проблеми всього людства – екологічні, соціально-економічні, політичні, культурні й духовні. Цілком логічно, що цей навчальний курс відкривається загальною темою “Геополітичні закономірності розвитку глобального світу”, яка слугує ніби містком для переходу до наступних тем, зокрема “Україна і тенденції розвитку сучасного глобального світу” та ін. [15].

Цікавою і водночас багато в чому контроверсійною є ініціатива Українського інституту національної пам'яті щодо запровадження у 10–11-х класах старшої школи інтегрованої навчальної дисципліни “Історія: Україна і світ”, метою якої має стати “розширення моделі вивчення української історії за межі державного кордону; формування та розвиток особистості, яка володіє предметною та загальнокультурною компетентностями, усвідомлює власну національну ідентичність, має патріотичний світогляд, активну громадянську позицію та здатність реагувати на динаміку суспільних завдань через засвоєння й осмислення історичних явищ і процесів, що стосуються національних інтересів України ХХ–ХХІ століть та її місця в світовій історії” [16]. За задумом розробників, компонент історії України повинен бути не менше, ніж 70 % від загального обсягу матеріалу. Не заперечуючи саму ідею такої дисципліни, хочеться застерегти від поспішності її запровадження без належної підготовчої роботи. Необхідно провести громадське обговорення проекту, фахово опрацювати програму, створити і оприлюднити підручники, хрестоматії та методичні посібники, відповідно перепідготувати учителів. Окрім того, у разі схвалення цього проекту мають бути внесені істотні зміни в навчальні плани і освітні програми історичних факультетів університетів.

Завершуючи розмірковування над критеріями співвідношення української, зарубіжної і світової історії у світлі глобалізації, вважаємо доцільним запропонувати в порядку обговорення наступні підсумкові положення рекомендаційно-прогностичного характеру:

1) у працях, а відповідно і в дидактичній літературі з історії України, головним орієнтиром має залишатися діалектика двох векторів: цілісного розуміння власної (національної) історії з обов'язковим збереженням у ній історії анексованого РФ АР Крим та тимчасово неконтрольованої Україною частини Донбасу, її співвідношення з історіями інших народів і країн світу, причому пріоритет має надаватися тим сюжетам світової історії, які найповніше відбивають ті процеси, явища і події, котрі найтісніше пов'язані з Україною;

2) відповідно ці сюжети мають отримати оптимальне вкраплення у наших працях і навчальній літературі із всесвітньої і зарубіжної історії. Крім того, більшої уваги заслуговують матеріали з історії тих країн, з якими історично пов'язана багатовікова доля українського народу, тобто, у складі яких він перебував, а також історичних сусідів України і країн, чиї одноплемінники є національними меншинами в Україні. Цілком логічно, що в контексті сучасних євроінтеграційних процесів перевага має надаватися історії країн Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу;

3) виходячи зі сказаного, а також із урахуванням нової ситуації, пов'язаної з глобалізацією сучасного світу євроінтеграцією України, беручи до уваги путінську агресію в Україні й світі, українські історики покликані активізувати створення нових версій своєї, зарубіжної і всесвітньої історії під кутом зору їх взаємодії і взаємопроникнення і в руслі україноцентризму, що дозволить нашій історіографії остаточно перейти від пострадянського періоду до українського і європейського;

4) формування повноцінного українського історичного дискурсу глобалізаційних процесів сучасного світу може бути успішним за умови дедалі тіснішого зближення національної історичної науки із зарубіжною, активнішого її просування в європейській та світовій історіографічній простір. Як справедливо зазначає знайий історіограф і методолог Л. О. Зашкільняк, українські історики все ще шукають “власного обличчя” і шляхів “вписування в світове історіописання”, демонструють певну розгубленість у ситуації постмодерну, в умовах ідентифікаційних розбіжностей і кризи історичної пам'яті [17]. Додамо до цього, що багатьох з нас переслідують давня хвороба провінціалізму і меншовартості. Ось чому важливо поглиблювати співпрацю із зарубіжними істориками на основі спільних дослідницьких і дидактичних проектів, наукових конференцій, стажування, обміну інформацією, надання грантів та стипендій, налагодження міжособових контактів;

5) модернізація української історіографії і реформування історичної освіти під глобалізаційним впливом не можуть похитнути їх ключовий принцип – антропологізм або людиноцентризм, тобто послідовне дотримання правила про пріоритетне, домінуюче місце і роль людини як найбільшої цінності, як головного рушія історичного процесу та нарощування історичних знань. Це цілком уписується в європейський контекст, в якому історична наука трансформувалася з подієвої в науку про людей. До того ж, українській еліті різних епох, починаючи з княжих і козацьких часів і закінчуючи сьогоднішнім, належить вагомий внесок у світову історію, освіту, науку і культуру. Як зазначає відомий історик В. Сергійчук, наші предки завойовували світ не зброєю, а своїм інтелектом і самовідданою працею, своєю влачею і самобутньою культурою [18]. Сюжети про чин славетних українців відкривають додаткові можливості для логічного “вписування” української історії у світову.

Таким чином, теоретико-методологічний контекст глобальної історії, співвідношення і взаємопроникнення української, зарубіжної та всесвітньої історії засвідчує, що однією із пріоритетних тенденцій розвитку світового історіографічного процесу, включаючи й національний сегмент, є дедалі ширша реалізація концепції “нової історичної науки” в українських реаліях на тлі

глобалізації сучасного світу. Ця тенденція набуває особливого значення і ваги в умовах постіндустріального та інформаційного суспільства, глобалізаційних та інтеграційних процесів, європейського вибору України, її відходу від євразійських орієнтирів, переорієнтації на реформування і модернізацію всіх сфер суспільного життя, зміну інерційного розвитку на інноваційний.

Список використаних джерел

1. *Бродель Ф.* История и общественные науки. Историческая деятельность // *Философия и методология истории: Сборн. Переводов / Под ред. И. С. Кона.* – М.: Прогресс, 1977. – С.115–142.
2. *Алексієвець М., Алексієвець Л.* Наука в системі реформування вищої школи в контексті закону України “Про вищу освіту” // *Україна–Європа–Світ. Міжнар. зб. наук. праць.* – Вип. 14. – Тернопіль, 2014. – С. 33–40.
3. *Иггерс Г., Ван Э.* Глобальная история современной историографии. – М.: “Канон+” РООИ “Реабилитация”, 2012 – 432 с.
4. Див.: *Драгоманов М.* Чудацькі думки про українську національну справу / Вид. 3-є. – К.: Криниця, 1913. – С. 110–111.
5. *Грушевський М.* Всесвітня історія в короткім огляді. Ч. I. – К., 1996. – С. 8–9.
6. *Зашкільняк Л. О.* Методологія історії: від давнини до сучасності. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – 227 с.; *Зашкільняк Л.* Сучасна світова історіографія: посібник. – Львів: ПАІС, 2007. – 312 с.; *Потульницький В. А.* Україна і всесвітня історія: історіософія світової та української історії XVII–XX століть. – К.: Либідь, 2002. – 480 с.; *Потульницький В. А.* Щодо дослідницьких пріоритетів у справі нового академічного синтезу української історії в контексті історії світової // *Укр. істор. журн.*, 2014, № 1. – С. 4–20; *Віднянський С.* Спроба осмислення минулого України в контексті всесвітньої історії // *Україна–Європа–Світ. Міжнар. зб. наук. праць.* – Вип. 1. – Тернопіль, 2008. – С. 257–269; *Віднянський С.* Проблеми всесвітньої історії в українській історіографії: стан і перспективи досліджень? // *Україна–Європа–Світ. Міжнар. зб. наук. праць.* – Вип. 5. У 2-х ч. – Ч. 1. – Тернопіль, 2010. – С.50–61; *Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / За ред. А. І. Кудряченка.* – К.: Фенікс, 2011. – 632 с.; *Алексієвець М., Алексієвець Л.* Історія України – органічна частина всесвітньої історії? // *Україна–Європа–Світ. Міжнар. зб. наук. праць.* – Вип. 9. – Тернопіль, 2012. – С.13–22; *Колесник І.* Українська історіографія: концептуальна історія. – К.: ПУ НАН України, 2013. – 566 с.; *Грицак Я.* Куди рухається світ. – К.: “Грані-Т”, 2015. – 192 с. та ін.
7. *Калакура Я.* Зарубіжний світ у вимірі новітньої української історіографії // - *Україна, Європа і світ: Міжнар. збірн. наукових праць.* – Вип. 11. – Тернопіль, 2013. – С. 207–219; *Калакура Я. С.* Методологія історіографічного дослідження: науково-методичний посібник. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2016.– 319 с.
8. *Калакура Я. С.* Україна найдавнішого часу – ХУІІІ ст.: цивілізаційний контекст пізнання / *М. Ф. Юрій, Л. М. Алексієвець, Я. С. Калакура, О. А. Удод.* – Тернопіль: Астон, 2012. – Кн. 1. – 700 с.; *Калакура Я. С.* Україна ХІХ часу – початку ХХІ століття: цивілізаційний контекст пізнання / *М. Ф. Юрій, Л. М. Алексієвець, Я. С. Калакура, О. А. Удод.* – Тернопіль: Астон, 2012. – Кн. 2. – 696 с.; *Калакура Я. С.* Українська культура: цивілізаційний вимір / *Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій.* – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 496 с.; *Калакура Я. С.* Ментальний вимір української цивілізації / *Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій.* – К.: Генеза, 2017. – 512 с.
9. *Калакура Я. С.* Ментальний вимір української цивілізації / *Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій.* – К.: Генеза, 2017. – С. 7.
10. *Алексієвець Л.* У нових європейських умовах – нова історія? // *Україна–Європа–Світ. Міжнар. зб. наук. праць.* – Вип. 19. – Тернопіль, 2017. – С. 7.
11. *Калакура Я.* Предмет історичної науки // *Історія в термінах і поняттях: довідник / За заг. ред. Т. В. Орлової.* – Вишгород: К.: П. П. Сергійчук М. І. – 2014. – С. 515.
12. *Магочій П. Р.* Історія України / Перекл. з англ. – К.: Критика, 2007. – С. 4–5.
13. *Калакура Я. С.* Періодизація історії // *Історія в термінах і поняттях: довідник / За заг. ред. Т. В. Орлової.* – Вишгород: К.: П. П. Сергійчук М. І. – 2014. – С. 483–484.
14. *Касьянов Г. В., Толочко О. П.* Національні історії та сучасна історіографія: виклики й небезпеки при написанні нової історії України // *Укр. істор. журн.*, 2012, № 6. – С. 7.
15. *Орлова Т.* “Україна в контексті світової історії” – нова навчальна дисципліна у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // *Україна–Європа–Світ. Міжнар. зб. наук. праць.* – Вип. 19. – Тернопіль, 2017. – С. 368–372.
16. Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/volodimir-vyatrovich-predstaviv-kontseptsiyu-vkladannya-istorii-dlya-10-11-klasiv>.
17. *Зашкільняк Л.* Виклики ХХІ століття й сучасна українська історіографія // *Україна–Європа–Світ. Міжнар. зб. наук. праць.* – Вип.14. – Тернопіль, 2014. – С. 283–285.
18. *Сергійчук В.* Що дала Україна світові. – К.: ПП Сергійчук М. І. – 2008. – С. 5–7.

Ярослав Калакура

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ О СООТНОШЕНИИ
И ВЗАИМОПРОНИКНОВЕНИИ УКРАИНСКОЙ, ЗАРУБЕЖНОЙ
И ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

В статье изложен ряд методологических проблем, связанных с парадигмой глобальной истории и новым пониманием в этом контексте диалектики взаимопроникновения отечественной, зарубежной и мировой истории, необходимостью адекватного реагирования в научно-исследовательской и учебно-педагогической деятельности на новые вызовы современных глобализационных процессов.

Ключевые слова: методология, историография, историософия, глобальная история, украинская история, история зарубежных стран, всемирная история.

Yaroslav Kalakura

**METHODOLOGICAL NOTES CONCERNING CORRELATION AND INTERACTION
OF UKRAINIAN, FOREIGN AND WORLD HISTORY
IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION**

The article outlines a number of methodological problems, related to the paradigm of global history and a new understanding of dialectic interpenetration of domestic, foreign and world history in this context, the need for adequate response in scientific research and educational and pedagogical activities to the new challenges of modern globalization processes.

Keywords: methodology, historiography, historiosophy, global history, Ukrainian history, Ukraine and the world, the history of foreign countries, world history.